

20 aastat Põlva malevat – palju õnne teistelt „lõuna-osariikide“ malevatelt

• Aadu Jõgiaas

Kui enamikul Kaitseliidu malevatest ulatub ajalugu 1917-1918 aastasse, siis praeguse Põlva maakonna rahvas teenis tollal Võrumaa, Tartumaa ning Petseri malevates. Põlva maakond moodustati eelnimetatud maakondadest alles 1. jaanuaril 1990. 1950. aastal moodustas N Liidu võimkond Põlva rajooni, millega 1959. aastal liideti idaosa Otepää piirkonnast ning 1961. aastal Rāpina piirkonna kesk- ja lõunaosa. Alles on Tartumaa ja Võrumaa malevad, Petseri malev elab edasi nimetuna Põlva maleva koosseisus.

Põlva malev hakkas ilmet võtma juba 1989. aasta oktoobris Harri Zekkeri eestvõtetel. Pandi käima enesekaitse kursused nagu Tartus ja mujalgi. 1990. aasta suvel peeti Jõksi järve ääres esimene maleva laager. Side asjatundja Aadu Jõgiaas suutis mõne kuuga käiku panna Eesti oma sidesüsteemi, mille abil korraldati elektrooniline rünnak Vene vägede vastu ning halvati nende juhtimine. Algusaastatel vahetusid tihti mehed ja pealikud, kuid teovõimas kompaniitais mehi säilis. Valvati piiri ja Valgjärve tele-

ning raadiomasti, varuti desantsväelaste käest vilje, kasukaid ja kindaid, isegi padruneid. Saanud kasvuraskustest üle, muutus Põlva malev arvestatavaks osaks Kaitseliidust. Maleva pealikud 20 aasta jooksul. Põlva malev loeb oma asutamisaajaks 22. märtsi 1990, mil asutati Põhja-Võrumaa Kaitseliidu lipkond. Seega võib esimeseks pealikuks lugeda lipkonna juhatuses esimeest Taivo Möllerit. 7. märtsil 1991 valiti Põlva maleva pealikuks Jarmo Räsä, mais 1992 Urmas Sundja, oktoobris 1994 Ipn

Tarmo Sütt pealiku kohusetäitjana, 1997-1998 kpt Aigar Lipping, kes juhtis korraga nii Võrumaa kui Põlva malevat, 1998-2005 ltn Karl Oberg, 2005 kuni tänaseni kpt (hiljem major) Tarmo Sütt. Malevas toimivad edukalt Noored Kotkad ja Kodutütred ning tublid naiskodukaitsjad. Värske uudsena on teada, et Põlva maavanem Riho Sibul astub Kaitseliitu. On ju see asjade loomulik käik, kui võrd president Iveski kuulub Kaitseliitu.

Toim

Põlva maleval on sünnipäev

• Õueõpe

Põlva malev tähistab 22. märtsil oma 20. sünnipäeva. Kahekümne aasta jooksul on palju toimunud. Malev on edasi arenenud ja nendega koos ka maleva inimesed. Praeguse malevapealiku major Tarmo Sütti sõnul "elab Põlva malev paremini kui eile. Oleme tuleviku suhtes optimistlikud".

Maleva noorteorganisatsioonid on malevast küll mõned aastad nooremad, kuid ka nemad peavad südames pidu. Noorte pidustused toimuvad sel korral tegutsedes õppelaagrites, rännakutel, koondustel ja õppepäevadel.

Vahepeal võis meie vabatahtlike juhtide seas märgata väsimust ja ka noorte osalus organisatsioonide töös on olnud aeg-ajalt pisut unine. Praegu tundub, et Põlva maleva noored on taas töu-

suteel - tekkinud, tekkimas või taasärrganud on mitmed uued rühmad. Meiega on liitunud uued vabatahtlikud noortehühid, kes on asunud ise rühma juhtima. Palju on ka häid toredaid inimesi, kes vabast tahtest ja missioonitundest käivad noortehühitustel lihtsalt abis. Nii ka seekord, kui 5-6. märtsil toimus Vastse-Kuuste Koolis maakonna vanemate kodutütarde ja noorkotkaste õppelaager, kus lisaks rohketele laagriilistele oli suurearvuline ka abistajakond. Vastse-Kuuste koolis olime oma rahvaga esimest korda, sest sinna pole veel Noorte Kotkaste ega Kodutütarde organisatsiooni loodud. Loodame, et laagris viibinud kümme kooli õpilast said innustust ja on lähimal ajal valmis meiega liituma.

• Tubane õpe

Laagrisse kohale tulnud üle 80 noore said kahe päeva jooksul mitmesugust õpetlikku, kasvatuslikku ning sportlikku tegevust. Kodutütred ja noorkotkad tegutsesid seekord suures osas eraldi. Kodutütred õppisid tundma talviseid puid ja pöösaid, said teada, millised ohud võivad neid varitseda talvisel matkal, kinnistasid oma teadmisi Kodutütarde vormi kandmises ja said huvitavat infot Nais-

kodukaitske kohta. Õrnema soo esindajatena võisid nad valmistada pärlitest käevõrusid. Tüdrukud said lisaks õppimisele kasutada oma loovust Kodutütarde teemalise lauamängu valmistamisel. Järgmisel päeval toimus tubane võistlus/viktoriin, milles tuli näidata teadmisi laagris õpitu kohta ja täita veel mitmeid teisi põnevaid ülesandeid.

Noorkotkad tegutsesid see-

kord palju väljas. Nad kordasid üle orienteerumistarkused, misjärel mindi üheskoos õhtupimeduses taskulampide valgeli orienteerumismängule. Hommikul said poisid harjutada auto rehvi vahetust, loodusliku materjaliga lökkesuutamist ja katelokiga veekeetmist. Õpitud rakendati kompleksvõistlusel. Paljude noorte laagriiliste õnneks olid mõningad ettevõtmised ühised. See liitis oma-

vahel kahte organisatsiooni. Ühiselt saadi rivioppet, käidi õöhäire ajal autot lükkamas ja hommikujooksul, ühised olid ka laagri ava- ja lõpuriivistus ning õhtune seltskonnamängude õppimine. Iga laager on omanäoline ja kordumatu. Vaatame optimistlikult tulevikku ja püsime pildil.

Aile Vals
Põlva maleva
noorteinstruktor

Diplomaadi lapselapse saatus

Küüditamise aastapäevaks

Jaan Treude saatus oli sündida riigitegelase ja diplomaadi **Friedrich Karl Akeli** (1871 – 1941) lapselapsena 12. 12. 1938.

Akeli on pärit Mulgimaalt, Halliste kihelkonnast. Fr. K. Akeli vanemad **Juhan** ja **Kärt Akel** (sünd *Risso*) olid Pornuse mõisale kuulunud Kaubi (ka Uue-Pornuse) karjamõisa omanikud. Kaubi mõisat oli ilmale ka Friedrich. Ta oli oma vanemate ainus laps. Tema poolt oli tal kaks poolõde. Friedrichi vanemad on maetud Halliste kalmistule. Temast kujunes üks silmapaistvamaid riigitegelasi, Eesti riikluse rajajaid ja Eesti tuleviku loojaid. Oli õnn ja õnnetus sündida Eesti poliitilise eliidi perekonda. See oli süü, mis riigimehe lapselapse Jaani 2,5 aastasel Siberisse viis, kus tal tuli olla kuus aastat. Tema teadlikud mälupeildid algavadi külast külmal maal Kirovi oblasti Molotovski rajoonis, kuhu 14. juunil 1941 vene sõdurite püssivalve all Pääsküla jaamasaamist abikaasa **Damasius Treude** (1896 – 1942), poja **Jaani** ja tütre **Asta-Maria-Dianaga** Nõmmel, kuulsale kapten **Oskar Tiidemannile** kuulunud majas Näituse tänaval, kus oli hiljem väliskülastuste residents.

Damasius hukkus 1942. a Sosva surmalagraris. Tema isa **Ludvig Treude** mõrvasid punased Vabadussõja

ajal. Ludvig on maetud Järva-Madise kalmistule ning tema nimi on raiutud Vabadussõja aumälestajale. Ludvig oli kõster ja agar Eesti idee ja mõtte levitaja.

Kui punane saatan tuli...

"Nii kui tuli juunipöörde, nii löödi see maja tühjaks ja meid kõiki aeti seal välja.", alustab Jaan juttu poliitilisest rabandusest, mis elud segi paiskas ja rusudeks purustas. "Ema sai tutvuse kaudu ühe korteri Apteegi tänavale, kus teisel korral oli paar tuba ja köök." Punaste haardest jäi välja Asta õde **Lya von Sydow**, kes oli vastset abielulunud **Erik von Sydowga** ja viibis 1940. a Jaapanis.

Fr Akel oli pakutud poliitilisest varjupaikadest Saksamaa ja Rootsis keeldunud ütluks, et tema oma esivanemate haudade juurest ära ei lähe. Ta arreteeriti 17. okt 1940 ja viidi Patariisse. Küllap oli Akelil vangilauste sulgudes selge, et siit ta enam välja ei tule. Roosikrantsi majja sisetungijaks ja Akeli arreteerijaks oli **Sergei Kingissepp** ise. Esimeste asjadena võeti ära kõik autasud, neid oli 37, kuldrahad jm, maja pitsiirid. Ajalooteadlik lugeja võib teha nime Sergei Kingissepp põhjal järelduse, et punased polnud midagi ega kedagi unustanud. Ei lüüasaamist Vabadussõjas, aastat 1922, mil hukati riigikujutaja Viktor Kingissepp, ega lüüasaamist 1924. a detsembrimässus. Kuigi Akel pani pärast mässu, süütundest, et midagi taolist üldse võimalikuks osutus, riigivanema ameti maha ja uueks riigivanemaks sai **Jüri Jaakson**, kehtestati Akeli algatusel rida erakorralisi seadusi, mis mässu kurdumise välistasid. Nüüd avanes punastele võimalus

kätte maksta ja 1924. a külmaverelise tegutsemise ning inimeste ja sõdurite abil pääsenud Akeliga lõplikult arved klaarida. Friedrich Akeli hauakoht on teadmata. Tema kodumajal meenutab riigivanemat mälestustahvel. Majast on põliselanikud välja aetud, seal elavad muulased, valitseb võõras keel ja meel.

Fr Akeli poeg, samuti **Friedrich** (hüüdnimega *Fritz*, s. 1910 - 1942), arreteeriti 27. 06.1941 Tallinnas. Fritz oli hariduselt jurist, samuti Korp! *Fr. Estica* liige ja töötas Eesti Vabariigi riigisekretäriena. Fritz suri 14. 03. 1942 Solikamski vangilaagris Permi oblastis.

Minek

14. juuni 1941, eestlastele tuttava tragöödia algus. Pambud kokku ja minek. Sõit viis Pääsküla jaama, mehed eraldati naistest ja lastest ning laaditi vagunitesse. Isa Damasiuse kätte jäid muuhulgas ka lasteriided. Rongid seisid jaamas ligi kaks päeva. Joogiveest oli puudus. Osa inimestest suri. Siis algas kolm nädalat väldanud sõit Kirovi oblastisse Molotovski rajooni. Kirovi jaamas sai Asta kokku oma emaga Adele-Karolinega. Eesti poliitilise koorekhti kuulunud naised läksid Jumala kaitse alla oma saatusele vastu. Juuniküüditajate haardest pääses õnnemõõn Asta õde Vilma koos tütre Lyga, neid ei juhtunud olema kodus.

"Helges tulevikus"

"Meid pandi keset küla maha.", meenutab Jaan. "Keset küla oli tuleõrjemaaja. Majad olid kahes reas. Majadel olid puuvundamentid ja ümber maja olid muldkehad. Küla ümbristes huntide kaitseks tara ja külatee otstes olid väravad. Läbi küla läks pikk tee mäkke ja mäest alla jõe äärde. Sõja ajal sõid hundid päris palju inimesi ära. Ka meie pidime kord õega huntide kätte jääma, kui otsustasime kord väravast välja minna, aga külarahvas sai õnneks jaole.

Venelased vaatasid meie peale nagu oleksime ei tea kes, aga siis hakkas neil meist kahju ka. Oli sõja aeg ja mehi üldse polnud. Paar lombakat meest vist oli külas. Õnneks oli suveaeg. Hakati korteritesse võtma. Ema sai ka korterisse vene proua juurde, kelle nimi oli **Konstantinovna**. Väga tore proua oli.

Vanaema Adele-Karoline käis suure kübaraga seal külas ringi. Ema küll ütles talle, et ära käi selle suure kübaraga. Venelased vaatasid, et neil ei ole niisugust moodi. Kuid vanaema käis ikka sellega. Sellele elule, mis seal oli, pidas vanaema kaua vastu. Ta suri alles 1944. aastal.

Mäletan vanaema matust. Ema leidis kuskilt 4 lauda. Lõi kirstu kokku. Viisime selle praamiga üle jõe kalmistule, mille nimi oli Boteli. Kui Siberist tagasi tulime, siis ütlesin emale ikka, et läheme, vaatame, ehk leiame Ami (vanaema hüüdnimi) hauakese üles. Aga ema ütles ei, et kes enam sinna praegu läheb ja jäigi minemata. Unust, et praegu seda kalmistut enam ei ole. Seal oli sõjaaja kalmistu, siis maeti sinna kõiki. Adele-Karoline surmatunnistusel on põhjuseks märgitud kopsupõletik. Ta oli Kirovis haiglas ja ema käis teda iga päev vaatamas. Eks talle see saatuselook ja kogu sealne elu ikka mõjus rängalt.

Kõige suuremad raskused olid söögiga. Ema tegi kõvasti tööd. Nad langetasid metsa. Ema vedas metsa hobusega. On üks pilt, kus ta hobusega tuleb ja ree peal on suur paigivim. Siis tegi ta põllutööid. Hiljem moodustati sinna lähedale hõberebase farm ja ema sai lausa selle juhatajaks. Siis oli elu enam-vähem. Algul tuli käia korra kuu Kirovis NKVD-s ennast näitamas."

Selles küla keses oli palju küüditatud eestlasi ja eesti lapsi. Paljud neist suri. Lastest mäletab Jaan **Joakim Puhki** tütar **Anna-Mirjamit**, kes oli neil sage külaline. Anna-Mirjam oli vanem, 7-aastane, ja mäletab parimini.

Asta Treude oli Siberis 17 aastat. Jaan ja õde Asta-Maria-Diana olid Siberis viis ja pool aastat.

Tulek ja olek

"1946. a lõpul, novembris, tulime õega Eestisse.", meenutab Jaan Naasimist sünnimaale. "Stalin lubas lapsed ära. Proua Mänd, kes oli ka küüditatud ja kellel kaks tütar, Tiia ja Marika, võttis siis ette ja tõi meid õega Tallinnasse ära. Kõigepealt läksime Tondile, Oksa tn 4, **Meeta Ruubeli** juurde. Temal oli terve maja ja ruumi oli ning olime alguses seal. Proua Mänd mõtleski siis, et ei lähegi tagasi, jääbki siia. Ja ta oligi juba tükk aega siin Nõmmel, sugulaste juures, aga näe, NKVD nuhkis välja, said ta kätte, saatsid tagasi ja sinna ta surigi. Meeta Ruubel oli vana ja meid saadeti Riisiperä lastekodusse. Olime seal pool aastat. Ja siis saime teada, et meil on Rakveres sugulased, **Maria Treude** ja **Klara Treude**. Nemand kuulsid, et oleme lastekodus ja otsustasid meid oma juurde võtta, sest nad olid vanatüdrukud ja neil lapsi ei olnud. Elasime Kalini tänaval majas nr. 27. Rakveres elasime aastatel 1949 – 1962."

Õpingud kulgesid nii, et ühe aasta käis Jaan Venemaal koolis, seejärel Tallinnas olles õppis 21. Keskkoolis. Rakveres käis ta Rakvere

• Fr Akeli poeg Frits Akel

keskkoolis, kus Jaani sõnul olid väga toredad õpetajad. Suvel tegid koolipoisid tööd, et teenistust saada. Jaan ei olnud erand.

Õde Asta-Maria-Diana läks õppima Viljandi Meditsiinkooli. Emal olid Viljandis tuttavd ja õde sai nende juure korterisse. Jaan tahtis minna Karu tn. merekooli. Andis sisseastumiskatsed ära, kuid ei võetud vastu. Oli selline asi nagu mandaatkomisjon. Ei võetud sellepärast, et oli Siberis olnud ja et neil olid sugulased Rootsis. Jaani ei lastud isegi Saaremaale. Edasiõpingutel oli seega kriips peal. Jaan läks tööle tehasesse "Eesti Kaabel". Seal olid toredad mehed, paljud neist Siberist tulnud, ka vangilaagrites istunud. Ta töötas selles tehases 7–8 aastat. Siis kutsuti teda tööle kuulsasse Kiiu baari, kus ta töötas administraatorina kuus aastat. Uue Eesti aja koidikul baar suletati. Hea sõber **Arvo Simonlatser** kutsus ta tööle Viru hotelli kasiino administraatoriks, kus ta töötas 5 aastat. Toona oli Tallinnas ainult kaks kasiinot. Üks oli *Palace*'s, teine Virus. Kasiino teenis väga hästi. Sellega oli töömehel elu läbi ja aeg pensionipõlve pidama jääda.

Pärilatu päästis nõukogude armeest

Eksikombel võeti Jaan koos teiste kutsealustega Vene sõjaväkke 1957. a. Novembris sõideti Ukrainasse, Kremtšugi linna, õhutõrjekahurväkke. Enne uut aastat anti vanded, mundrid seljas. "Ja siis nad ärkasid, kes ma tegelikult olen, mis suguvõsast ma pärit olen. Kutsuti mind vaikselt poliitosakonda välja. Õeldi, nii, Treude, sõida koju, ärge sellest kel-

lelegi rääkige. Anti mulle rongipilet kätte ja sõitsin tagasi. Sain komissariaadist punase pileti ja kogu lugu. Ei kõlvanud sinna. Teised jäid sinna kolmeks aastaks. Ma mõtlesin juba, et kuidas sealt ära saada. Aga selleks polnud mul midagi vaja teha.", jutustab Jaan anekdootlikku lugu.

Mitte üht ruutmeetrit te Tallinnas elamispiinda ei saal

Jaani ema Asta tuli Siberist tagasi 1958. a. Ei olnud ju kuskil elada. Tallinna Täitevkomitee esimees tollal **Hendrikson**. Tema ajal ehitatud viadukti nimetatakse Hendriksoni küüruks. Kui ema läks sinna, et elamispiinda saada, siis oli Hendrikson rusikaga vastu lauda löönud ja rüüanud: "Mitte üht ruutmeetrit te Tallinnas elamispiinda ei saal!" Nii vihatud ei need Siberist tulnud siis. Tuttavd võtsid nad enda juurde.

Jaani ema Asta elas peaaegu 92 aastaseks, paar kuud jäi puudu. Asta suri 10. okt 1999 ja on maetud Siselinna kalmistule. Jaan on abielus Kahe poja isa ja vanaisa. Ta sai tagasi vanaisale kuulunud maa Kloogarannas ja ehitas sinna suvila ning pere elab suvel seal. Kloogarannas on ka teisi sarnase elukäiguga inimesi.

Margit Koppeli uurimus lühendatult.

/Autoril on teema kohta hulk teavet, mis ei mahtunud artiklisse, samuti fotosid, mida saab vaadata kokkuleppel tel 55 539 889, e-post: mkoppel@uninet.ee

• Veel koos. Damasius ja Asta Treude

